

Obiteljski odgoj kao element socijalizacije djeteta rane predškolske dobi

Čejvanović, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:638172>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

NIKOLINA ČEJVANOVIĆ

**OBITELJSKI ODGOJ KAO ELEMENT SOCIJALIZACIJE DJETETA
RANE PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni rad

Pula, lipanj 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

NIKOLINA ČEJVANOVIĆ

**OBITELJSKI ODGOJ KAO ELEMENT SOCIJALIZACIJE DJETETA
RANE PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni rad

JMBAG: 0116126214, izvanredni student

Studijski smjer: predškolski odgoj

Predmet: Sociologija odgoja i obrazovanja

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Sociologija

Znanstvena grana: Posebne sociologije

Mentor: prof. dr. sc. Fulvio Šuran

Pula, lipanj 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Nikolina Čejvanović, kandidatkinja za prvostupnika predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da i koji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Nikolina Čejvanović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Obiteljski odgoj kao element socijalizacije djeteta rane predškolske dobi“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____(datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DETERMINANTE OBITELJSKOG ODGOJA DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI	3
2.1. Teorijski pristup socio - emocionalnom razvoju djeteta	3
2.2. Odrednice obiteljskog odgoja u kontekstu budućih životnih perspektiva djeteta	8
2.2.1. Odgoj za kulturu ponašanja.....	9
2.2.2. Odgoj za ljubav i brak.....	10
2.2.3. Odgoj za obiteljski život i potomstvo	10
2.2.4. Odgoj za odnos prema poslu i karijeri	14
2.3. Odgoj djeteta u suvremenim društvenim uvjetima.....	15
3. UTJECAJ OBITELJSKOG ODGOJA NA SOCIJALIZACIJU DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI.....	17
3.1. Odrednice socijalizacije djeteta predškolske dobi	17
3.2. Važnost obitelji u procesu socijalizacije djeteta predškolske dobi.....	19
3.3. Utjecaj obiteljskih odnosa na razvoj socijalizacije djeteta predškolske dobi	22
3.4. Odgojne preporuke za unapređenje socijalizacije djeteta predškolske dobi	24
4. KOMPARATIVNA ANALIZA OBITELJSKOG ODGOJA I SOCIJALIZACIJE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI U EUROPI I HRVATSKOJ	26
4.1. Odgojne prakse i socijalizacija predškolske djece u Hrvatskoj.....	26
4.2. Pozitivne odgojne roditeljske prakse u tranzicijskim zemljama istočne Europe – iskustvo Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije	29
4.3. Odgoj i socijalizacija predškolske djece u istospolnim obiteljima – perspektive i komparacija sa odgojem u obiteljima različitih spolova.....	30
5. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA	36
POPIS SLIKA	40
POPIS TABLICA.....	41
POPIS GRAFIKONA.....	42
SAŽETAK	43
SUMMARY	44

1. UVOD

Kako djeca odrastaju u ranom djetinjstvu, njihov će se svijet početi otvarati. Postat će samostalniji i početi se više fokusirati na odrasle i djecu izvan obitelji. Željet će istraživati i pitati o stvarima oko sebe još više. Njihova interakcija s obitelji i onima oko njih pomoći će u oblikovanju njihove osobnosti i vlastitog načina razmišljanja i kretanja. Tijekom ove faze djeca bi trebala biti sposobna voziti tricikl, koristiti sigurnosne škare, uočiti razliku između djevojčica i dječaka, pomoći da se sami oblače i skinu, igraju se s drugom djecom, prisjećaju se dijela priče i pjevaju pjesmu. Vještine kao što su imenovanje boja, pokazivanje naklonosti i skakanje na jednoj nozinazivaju se razvojnim prekretnicama. Razvojne prekretnice su stvari koje većina djece može učiniti do određene dobi. Djeca dostižu prekretnice u tome kako se igraju, uče, govore, ponašaju i kreću (kao što su puzanje, hodanje ili skakanje).

Uloga roditeljskog odgoja u ranoj predškolskoj dobi temeljna je i vrlo značajna odrednica njegovog budućeg kognitivnog, emocionalnog i intelektualnog razvoja. Roditelji su prve osobe s kojima se dijete susreće prilikom izgradnje svoje cjelokupne karakterne ličnosti i eksplicitan su primjer ponašanja i odnosa djeteta prema drugima koje dijete rano usvaja i imitirajući replicira u izgradnji svojih odnosa s vršnjacima i okolinom. Kvalitetan odgoj u obitelji nužan je preduvjet formiranja djetetovih vještina i kompetencija u predškolskoj dobi da bi isto moglo usvojiti značajke moralno društvenog ponašanja i vrijednosti.

Socijalizacija djeteta predškolske dobi vezana je uz mnoge druge dijelove cjelokupnog razvoja, zbog čega je važno započeti socijalizaciju s drugom djecom u ranoj dobi. Društvena interakcija pomaže maloj djeci da počnu razvijati svoj osjećaj sebe, a također počnu učiti što drugi očekuju od njih. Slanje djeteta u predškolsku ustanovu može mu pružiti društvenu interakciju koja mu je potrebna s djecom njihove dobi i pomoći im da dosegnu druge razvojne prekretnice.

Igrajući se s drugom djecom, uče vještine koje im ostaju cijeli život. Mala djeca su po prirodi egocentrična. Dijeljenjem stvari, postavljanje granica i rješavanjem problema dolazi od druženja i interakcije. Djeca uče imati empatiju za druge ljude; prepoznati kada su njihovi prijatelji tužni ili ljuti ili sretni. Djeca će s vremenom početi

koristiti ove vještine kod kuće sa svojim roditeljima, braćom i sestrama ili čak kućnim ljubimcima.

Cilj je istraživanja u ovom završnom radu prikazati determinante obiteljskog odgoja djeteta predškolske dobi i njegov utjecaj na socijalizaciju takvoga djeteta, kao i izvršiti komparativnu analizu odgoja socijalizacije djece predškolske dobi u Hrvatskoj i Europi temeljem provedenih empirijskih istraživanja iz ove domene. Svrha je završnog rada ukazati na veliku važnost obiteljskog odgoja djeteta predškolske dobi, čiji kvalitetan temelj može biti dobra odrednica buduće izgradnje djetetove socijalizacije i njegova ukupnog karaktera.

Struktura rada podijeljena je na pet sastavnih cjelina. U uvodnom dijelu data je uvodna riječ problematike teme, cilj i svrha istraživanja, struktura rada te znanstvene metode. Drugo poglavlje determinante obiteljskog odgoja djeteta predškolske dobi, koje uključuju teorijski pristup socio – emocionalnom odgoju djeteta, odrednice obiteljskog odgoja djeteta predškolske dobi u kontekstu njegovih budućih životnih perspektiva, kao i odgoj takvog djeteta u suvremenim društvenim uvjetima. U trećem poglavlju prikazan je utjecaj obiteljskog odgoja na socijalizaciju djeteta predškolske dobi, gdje je naglašena važnost obitelji u procesu socijalizacije, utjecaj obiteljskih odnosa na razvoj socijalizacije, kao što su i date preporuke za unapređenje socijalizacije takvog djeteta. U četvrtom poglavlju prikazana je komparativna analiza obiteljskog odgoja i socijalizacije djece predškolske dobi u Hrvatskoj i odabranim zemljama istočne Europe te s prikazom odgoja i socijalizacije djece predškolske dobi u istospolnim obiteljima. U zaključku je data završna misao autorice o istraženoj temi.

U završnom radu su, u različitim kombinacijama, primijenjene sljedeće znanstveno – istraživačke metode: povijesna metoda, metoda deskripcije, metoda kompilacije, metoda apstrakcije i generalizacije, metode analize i sinteze te metode indukcije i dedukcije.

2. DETERMINANTE OBITELJSKOG ODGOJA DJETETA PREDŠKOLSKO DOBI

Odgajanje predškolskog djeteta može biti jako zahtjevno i kompleksno. Njihove nove društvene, emocionalne i fizičke vještine čine ih vrlo naprednima u njihovu razvoju jer oni nisu još uvijek velika djeca koja u ovoj dobi imaju jedinstven skup potreba. Razumijevanje razvojne faze predškolskog djeteta pomoći će osigurati da su roditeljske strategije prikladne za predškolsku djecu.

Dijete rane predškolske dobi postaje brzo samostalno i počinje činiti uobičajene svakodnevne radnje poput oblačenja, samostalnog pranja zubi, samostalnog jela i slično. S poboljšanjem govora i proširenjem vokabulara, najvjerojatnije će početi govoriti kratkim rečenicama. Dijete u ranoj predškolskoj dobi, koje obuhvaća dob od tri do pet godina sada može početi postavljati mnogo pitanja "zašto", pričati priče, sjećati se dječjih pjesmica, cijeniti posebne događaje i razumjeti dnevnu rutinu. U ovoj fazi, dijete početi surađivati s drugom djecom u malim grupama, dijeliti igračke i razvijati prijateljstva. Vrijeme za igru može uključivati strukturirane igre i fantazijske aktivnosti.

U ovom poglavlju će biti riječi o teorijskom pristupu socio – emocionalnom razvoju djeteta, odrednicama obiteljskog odgoja u kontekstu budućih razvojnih perspektiva predškolskog djeteta te odgoj djeteta u suvremenim društvenim uvjetima.

2.1. Teorijski pristup socio - emocionalnom razvoju djeteta

Socijalno - emocionalni razvoj uključuje djetetovo iskustvo, izražavanje i upravljanje emocijama te sposobnost uspostavljanja pozitivnih i naprednih odnosa s drugima (Cohen i drugi, 2005.). Isti obuhvaća intra i interpersonalne procese. Temeljne značajke emocionalnog razvoja uključuju sposobnost prepoznavanja i razumijevanja vlastitih osjećaja, preciznog čitanja i razumijevanja emocionalnih stanja drugih, upravljanja snažnim emocijama i njihovim izražavanjem na konstruktivan način, reguliranja vlastitog ponašanja, razvijanja empatije prema drugima, te uspostaviti i održavati odnose.

Dojenčad doživljavaju, izražavaju i percipiraju emocije prije nego što ih u potpunosti razumiju. Učeći prepoznavati, označavati, upravljati i komunicirati svoje emocije te percipirati i pokušavati razumjeti emocije drugih, djeca izgrađuju vještine koje ih povezuju s obitelji, vršnjacima, učiteljima i zajednicom. Ovi rastući kapaciteti pomažu maloj djeci da postanu kompetentni u pregovaranju o sve složenijim društvenim interakcijama, da učinkovito sudjeluju u odnosima i grupnim aktivnostima, te da ubiru prednosti društvene podrške koja je ključna za zdrav ljudski razvoj i funkcioniranje.

Zdrav socio - emocionalni razvoj za dojenčad i malu djecu odvija se u interpersonalnom kontekstu, naime u pozitivnim stalnim odnosima s poznatim, njegujućim odraslima. Mala djeca posebno su prilagođena socijalnoj i emocionalnoj stimulaciji. Čini se da čak i novorođenčad više slušaju podražaje koji nalikuju licima. Oni također preferiraju glasove svojih majki nego glasove drugih žena.

Tablica 1. Razumijevanje brige roditelja o dječjoj prehrani, aktivnosti i statusu težine

Predškolska djeca	Osnovna škola	Srednja škola
35% orijentirano na zdravlje djeteta	38% na obrazovanje	38% na nasilje, uzimanje droge i alkohola
33% na dječje obrazovanje	25% na zdravlje	33% na dječje obrazovanje
21% na dječju prehranu	16% na sigurnost	17% na zdravlje
17% na troškove života	15% na dječju prehranu	14% na sigurnost

Izvor: Slater, A. et. al. (2009): Understanding parent concerns about childrens diet, activity and weight status: An important step towards effective obesity prevention interventions, Public Health Nutrition, Vol. 3, No. 8, str. 122

U početku svoga socio – emocionalnog razvoja dijete rane predškolske dobi razvija kogniciju, odnosno spoznaju svijeta oko sebe, koja predstavlja glavnu orijentaciju razvoja tako maloga djeteta. Kognitivne teorije djece se zalažu za to da je "dječje ponašanje odraz strukture, ili organizacije njihova znanja ili inteligencije. (Vasta, Haith i Miller, 1995: 32). Kognitivne teorije objašnjavaju kako djeca rane predškolske dobi usvajaju i stječu određenu količinu znanja koja doprinosi razviju njihovih socijalnih i emocionalnih vještina. Psiholozi kognitivnih teorija, među kojima

se ističu Piaget, Vigotski¹, Erikson² i Kohlberg³ su postavili teorijske temelje kognicije u razvoju djece školske dobi te isti daju relevantnu važnost proučavanja kognicije tako da je važno istražiti „što djeca znaju, kako je to znanje organizirano te kako se ono mijenja i razvija“ (Vasta, Haith i Miller, 1995: 32).

Dijete rane predškolske dobi tek formira početnu razinu kognitivnog razvoja koji doprinosi potom njegovu socio – emocionalnom razvoju. Takve temelje dijete potom nadograđuje novim spoznajama koje usvaja svaki dan te tako polako razvija svoju ličnost te ju prilagođava unutar obitelji i okoline u kojoj živi. Rana predškolska dob je doba upoznavanja samoga sebe, stjecanja spoznaje o vlastitom postojanju i razumijevanju vrijednosti koje dijete uči u obitelji, stjecanja osnovnih životnih navika i polaganog osamostaljivanja, kao i postupni gubitak ovisnosti o roditelja u kontekstu brige o osnovnim životnim potrebama. Tako dijete rane predškolske dobi počinje samostalno jesti, oblačiti se, prati zube, odlaziti u toalet, a često djeca pokazuju i napredne socijalne vještine, poput usvajanja radnih navika, kreativnog crtanja, kompleksnijih igara i slično. U ovoj dobi vokabular djeteta postaje opsežniji i dijete uči kako se odnositi u komunikaciji s drugima na društveno prihvatljiv način.

Najznačajniji teoretičar kognitivnih teorija razvoja djeteta od rođenja do adolescencije je Jean Piaget.⁴ On je, kao značajan stručnjak psihologije, prvim postavio temelje kognitivnog razvoja djeteta. Istražujući kognitivni razvoj djece, došao

¹ Lav Vigotski jedan od utemeljitelja sovjetske psihologije i osnivač kulturno-povijesne psihologije, koji je predložio sociokulturalni model mentalnog razvoja, koji odražava vjerovanje u socijalnu i kulturalnu osnovu individualnog razvoja u okviru povijesne perspektive. Jedan od pionira dječje psihologije, koji je razvio okvire najutjecajnije suvremene teorije o tome kako je socijalno iskustvo utječe na kognitivni razvoj.

² Erik Homburger Erikson bio je dansko-njemačko-američki razvojni psiholog i psihoanalitičar poznat po svojoj teoriji o psihološkom razvoju ljudskih bića. On je skovao izraz kriza identiteta. Unatoč nedostatku diplome, Erikson je bio profesor na istaknutim institucijama, uključujući Harvard, University of California, Berkeley i Yale. Istraživanje Review of General Psychology, objavljeno 2002. godine, svrstalo je Eriksona na 12. najeminentnijeg psihologa 20. stoljeća.

³ Lawrence Kohlberg bio je američki psiholog najpoznatiji po svojoj teoriji o fazama moralnog razvoja. Radio je kao profesor na Odsjeku za psihologiju na Sveučilištu u Chicagu i na Podiplomskoj školi za obrazovanje na Sveučilištu Harvard. Iako se to smatralo neobičnim u njegovoj eri, odlučio je proučiti temu moralnog prosuđivanja, proširujući Jean Piagetov prikaz moralnog razvoja djece od dvadeset pet godina ranije.

⁴ Jean William Fritz Piaget bio je švicarski psiholog poznat po svom radu na razvoju djeteta. Piagetova teorija kognitivnog razvoja i epistemološki pogled zajedno se nazivaju "genetska epistemologija". Piaget je pridavao veliku važnost obrazovanju djece. Kao direktor Međunarodnog ureda za obrazovanje, 1934. je izjavio da je "samo obrazovanje sposobno spasiti naša društva od mogućeg kolapsa, bilo nasilnog, bilo postupnog." Njegova teorija razvoja djeteta proučava se u inicijalnom obrazovanju. programe. Odgajatelji nastavljaju inkorporirati konstruktivističke strategije.

je do zaključka kako sredstva prilagodbe čine kontinuum koji ide od relativno neinteligentnih, poput refleksa i navika, do relativno inteligentnih, poput onih koji zahtijevaju uvid, složene mentalne reprezentacije i mentalnu manipulaciju simbolima (Sternberg, 2005: 447).

Piaget je istraživao način na koji se djeca od najranije dobi, kada počinju stjecati spoznaju o vlastitom postojanju nastoje prilagođavati novim situacijama. Prilikom istih djeca rane predškolske dobi razvijaju reakcije u odnosu spram drugih te tako počinju usvajati obrasce ponašanja od obitelji unutar koje žive i okoline s kojom se susreću. On se u istraživanju kognitivnog razvoja djece usmjerio prvenstveno na prilagodbu djece u svim novim situacijama, pa je kognitivni razvoj povezao sa složenim reakcijama na okolinu do kojih dolazi kako se dijete dalje razvija i kako te reakcije postaju sve složenije.

Interakcije s odraslima čest su i redoviti dio svakodnevnog života djeteta rane predškolske dobi. Temelji koji opisuju interakcije s odraslima i odnose s odraslima međusobno su povezani. Oni zajednički daju sliku zdravog socijalno-emocionalnog razvoja koji se temelji u poticajnom društvenom okruženju koje uspostavljaju odrasli. Djeca razvijaju sposobnost da reagiraju na odrasle i najprije se uključe s njima kroz predvidljive interakcije u bliskim odnosima s roditeljima ili drugim brižnim odraslim osobama kod kuće i izvan kuće. Djeca koriste i nadograđuju vještine naučene kroz bliske odnose za interakciju s manje poznatim odraslim osobama u svom životu. U interakciji s odraslima, djeca sudjeluju u širokom rasponu društvenih razmjena kao što je uspostavljanje kontakta s rodbinom ili sudjelovanje u pripovijedanju s učiteljem (Cohen et. al., 2005.).

Za razliku od socijalnog, emocionalni razvoj djeteta predstavlja važniji proces u razvoju ličnosti. Kao takav, temelj je razvoja djeteta koje prolazi kroz razvojne faze emocionalnog razvoja, poput usvajanja emocija, diferencijacije emocija i njihove transformacije. Takve se faze mogu kompleksno determinirati na sljedeći način (Vuksanović, 2008.):

Faza usvajanja emocija odvija se u ranom djetinjstvu. Djeca u interakciji s okolinom pokazuju svoje osjećaje, te uče prepoznavati i kontrolirati emocije.

Faza diferenciranja emocija je proces učenja razlikovanja emocija i izražavanja istih u skladu s društvenim očekivanjima, a omogućuje umanjivanje ili pretjerano naglašavanje nekih emocija.

Faza transformacije emocija je najsloženija faza u kojoj dolazi do povezanosti emocionalnih iskustava i verbalizacije emocija, te do miješanja emocija i njihovih transformacija.

Budući da emocije kod tako malog djeteta predstavljaju specifičan odnos prema sebi (Brajša – Žganec, 2003.), one determiniraju ponašanje djeteta. Emocije se odnose na specifičan odnos prema sebi, konkretnim predmetima, pojavama i prema drugim ljudima. One uvelike utječu na ponašanje te na cjelokupno funkcioniranje pojedinca (Brajša-Žganec, 2003).

Socijalni razvoj obuhvaća ponašanja, stavove i afekte sjedinjene u dječjoj interakciji s odraslima i s drugom djecom (Brajša-Žganec, 2003). Dijete se od dojenačkog doba razvija kao društveno biće te se kod njega javlja potreba za interakcijom s drugim ljudima. Time dijete stječe sva potrebna znanja i kompetencije da bi se moglo uspješno socijalizirati.

Da bi dijete razvilo zdrav socijalni razvoj, ono mora početi shvaćati norme i vrijednosti ponašanja, kao i zajednice unutar koje živi. Socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju različitosti i sličnosti u skladu s naučenim prosocijalnim vještinama (Brajša - Žganec, 2003).

Roditelji djeteta rane predškolske dobi trebaju osigurati sve uvjete za zdrav socijalni razvoj djeteta. Time ga primjerice trebaju poticati na zajedničku igru, razgovore, aktivnu komunikaciju s drugima i slično, gdje djetetu prikazom vlastitog zdravog socijalnog ponašanja pružaju primjer koje dijete treba usvojiti.

2.2. Odrednice obiteljskog odgoja u kontekstu budućih životnih perspektiva djeteta

Rano djetinjstvo može se definirati kao razdoblje između djetetova rođenja i njegovog osmog rođendana (World Vision, 2020.).⁵ Ovo je ključno razdoblje u djetetovom razvoju jer to razdoblje postavlja temelje za djetetovo učenje i dobrobit tijekom cijeloga života. Stoga se smatra najvažnijom fazom razvoja u životu, onom koja oblikuje odrasle, a time i društvo sutrašnjice. Zaštita i očuvanje dječjeg razvoja u ovom razdoblju stoga je od iznimne važnosti za roditelje, države i sve pojedince koji žele doprinijeti izgradnji boljeg svijeta.

Kao takva, dječja rana iskustva oblikuju cijeli njihov život. Ova rana iskustva postavljaju temelje arhitekture djetetovog mozga i snažno utječu na snagu ili slabost djetetove sposobnosti učenja, na njegovo zdravlje i ponašanje tijekom života.

Važno je razumjeti da zdrav početak života svakom djetetu daje jednaku šansu da napreduje i postane odrasla osoba koja pozitivno doprinosi zajednici, kako ekonomski tako i društveno (WHO, 2007.).⁶ Međutim, ovaj početak i dalje je uvjetovan brojnim čimbenicima koji se odnose na život u kući, zajednicu i djetetovo okruženje. Kao takvo, dijete u ranim godinama života treba stimulirati i dobiti brigu i zaštitu kod kuće i u svojoj zajednici. Također im je potrebna zdrava i uravnotežena prehrana (WHO, 2007.). Ti različiti čimbenici osiguravaju da svako dijete ima koristi od zdravog razvoja i stoga ima veće šanse za uspjeh u životu. Ipak, osiguravanje pravilnog razvoja djece i dalje predstavlja probleme u nekim dijelovima svijeta zbog brojnih prepreka.

Roditelji koji nisu u stanju osigurati osnovne potrebe svoje djece trebali bi se obratiti za pomoć civilnog društva i vlada kroz programe koji podržavaju razvoj u ranom djetinjstvu. Stoga je važno naglasiti da ništa ne opravdava zanemarivanje ovog ključnog razdoblja u životu djeteta.

Odgoj predškolskog djeteta da bi u budućem životu kao odrasla osoba postalo kvalitetna ličnost nužnost je samih roditelja, odnosno obitelji u kojoj dijete odrasta,

⁵ World Vision International je organizacija koja je globalni lider u poboljšanju i transformaciji života djece, njihovih obitelji i zajednica.

⁶ Radi se o Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, koja je posebna organizacija Ujedinjenih naroda koja djeluje kao koordinirajuće tijelo međunarodnog javnog zdravstva. Sjedište joj je u Ženevi u Švicarskoj. SZO su osnovali UN 7. travnja 1948. godine čime je od tada poznat još kao i svjetskog dana zdravlja.

odgojno – obrazovnih ustanova i sve šire utjecajne okoline. Obitelj postavlja temelje odgojnih vrijednosti koje će dijete kasnije primijeniti u svojim različitim aspektima života, kao što su adolescencija, obiteljski život, roditeljstvo, profesionalna karijera, ljubav prema partneru i slično.

2.2.1. Odgoj za kulturu ponašanja

Kultura kod ljudi predstavlja rezultate njihova nastojanja da ostvare prihvatljive društvene vrijednosti. Kultura je specifično ljudski fenomen, djelo i produkt čovjeka kao racionalnog i moralnog bića (Vuksanović, 2008.). U odgoju djeteta za kulturu ponašanja potrebno je djetetu od najranije dobi, kada počne shvaćati svoju bit postojanja, usaditi etičke i odgojne vrijednosti koje će dijete afirmirati. Na taj način dijete afirmira svoje moralno djelovanje (Vuksanović, 2008.), gdje u procesu takvoga odgoja može usvojiti prave moralne vrijednosti.

U razdoblju od rođenja do pete godine života djeca prolaze kroz velike transformacije u veličini, biološkoj organizaciji, sposobnostima ponašanja i društvenoj organizaciji iskustva što uvelike otežava naše razumijevanje odnosa između kulture i njihovih procesa učenja.

Kultura se sastoji od povijesno akumuliranog znanja, alata i stavova koji prožimaju djetetovu proksimalnu ekologiju, uključujući kulturnu „praksu“ članova nuklearne obitelji i drugih srodnika (Cole et. al., 2010.). Ti obrazovani članovi društva sami su podložni raznim silama kako u prirodnoj ekologiji tako i u društvu dok obavljaju svoje uloge, kao što je skrb i zarađivanje za život. Učenje se shvaća kao relativno trajna promjena u ponašanju i razumijevanju koju donosi djetetovo iskustvo. Razvoj podrazumijeva kvalitativne promjene u funkcionalnoj organizaciji dječjeg intraindividualnog mozga, tijela i ponašanja te popratne promjene u odnosu djece i njihovih društveno-kulturno organiziranih iskustava (Cole et. al., 2010.).

Kultura igra bitnu ulogu u tome kako djeca razumiju svijet. Odlučna razlika između dječjeg učenja i bilo kojeg inteligentnog tehničkog sustava je u tome što tehnički sustavi mogu prepoznati i organizirati informacije, ali ne mogu shvatiti njihovo značenje. Razvoj značenja i usvajanje odgovarajućih kulturnih alata (simbola, značenja, skripti, ciljeva itd.) ljudske aktivnosti osnovni su izazovi ranog učenja.

2.2.2. Odgoj za ljubav i brak

Ljubav predstavlja vrlinu i potrebu svih ljudskih bića. Izraz je čovječnosti, očitovanje ljudskosti i simbol humaniteta (Vuksanović, 2008.). Kao bitna sastavnica obiteljskog života, ona povezuje sve članove obitelji u skladnu zajednicu. Odgoj djeteta u ozračju ljubavi determinira temelje za percepciju djetetove ljubavi koju će oni jednom pružati svome partneru, ali i djeci kad odraste. Odgoj za ljubav obuhvaća prijenos ljubavnih obrazaca ponašanja s roditelja na djecu, gdje roditelji trebaju predškolskome djetetu prikazati poimanje ljubavi krzo nježnu komunikaciju, bliskost i nježne zagrljaje roditelja prema djetetu, ali i roditelja međusobno, gdje dijete može percipirati ljubav kao snažan emocionalni odnos između dvoje ljudi.

Brak predstavlja zajednicu muškarca i žene, a u suvremenim društvenim uvjetima i službeno ozakonjenu zajednicu između istospolnih partnera, gdje isti predstavlja osjećanu povezanost između partnera (Vuksanović, 2008.) kojega obilježava nesebično prihvaćanje osobe suprotnog spola.

Malo dijete treba odgajati u okruženju gdje vlada ljubav i sloga između partnera jer mu to u tako ranoj dobi determinira percepciju braka kao nečeg lijepog, sigurnog, zajedništva. Djeca trebaju odrastati u skladu bračnih odnosa jer ona od najranije dobi usvajaju način bračnih odnosa svojih roditelja i velika je vjerojatnost da će iste odnose implicirati u svojoj obitelji.

2.2.3. Odgoj za obiteljski život i potomstvo

Obitelj predstavlja djetetu temeljnu društvenu zajednicu i intimnu atmosferu u kojoj odrasta. U obitelji se dijete uči društvenim i moralnim vrijednostima, pravilima raspolaganja novčanih sredstava unutar obitelji, očuvanju morala, kreiranje religijskih uvjerenja. Obitelj koja je ispunjena ljubavlju, poštovanjem i iskrenošću predstavlja temelje za dijete da percipira obitelj kao stabilnu zajednicu koju će u budućnosti težiti izgraditi.

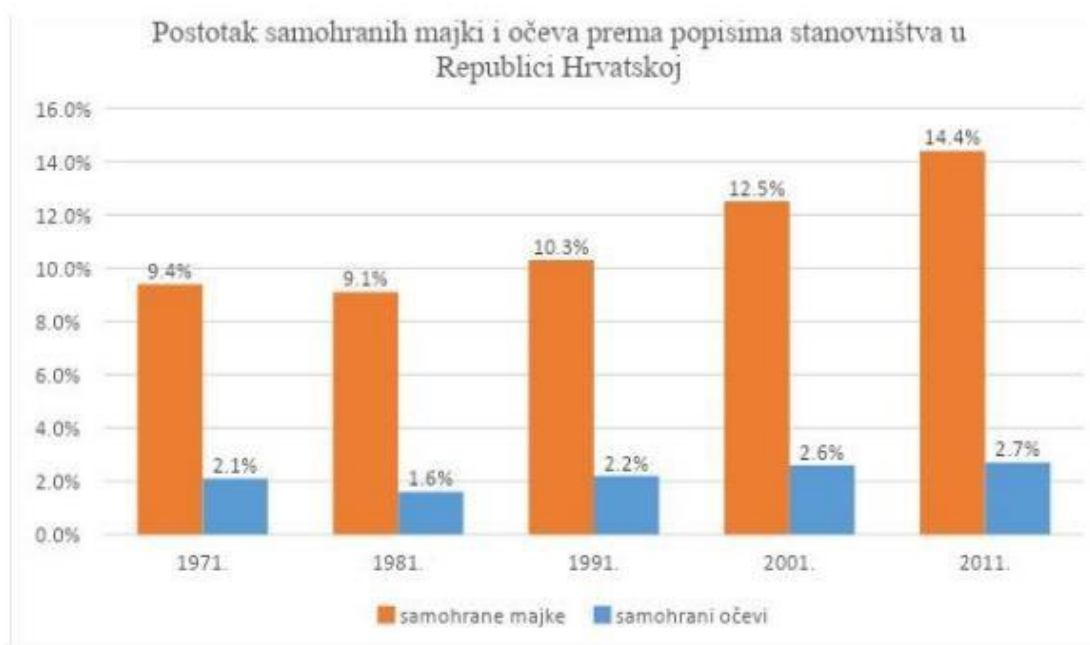
Budući da su roditelji djetetu prvi i najbliži odgojitelji, oni imaju naravnu i moralnu funkciju da djetetu pruže najbolje od svog tjelesnog, moralnog i

intelektualnog života (Vuksanović, 2008.). Dijete sve gleda kroz prizmu obiteljskog života, čije će usvojene vrijednosti kasnije preslikati na vlastitu obitelj. Dijete u obitelji usvaja društvene stavove, radne navike, red i ponašanje koje će kasnije prenijeti svojoj djeci. Djecu treba od najranije dobi pripremati za stabilne obiteljske odnose u budućnosti. Time se kod djeteta potiče razvoj osjećaja materinstva i očinstva, obogaćuje se emocionalni život koji će dijete kasnije znati pružiti svojoj obitelji.

Potomstvo je danas biološki proces koji osigurava kontinuitet življenja (Vuksanović, 2008.). Današnji roditelji uz svoju djecu vezuju svoje želje i ideale, kojima ih prenose na njih, a koje će kasnije ta djeca prenesti na svoju. Osim nasljeđivanja materijane imovine roditelja, malena djeca usvajaju roditeljske vizije koje potom implementiraju kao svoje, odnosno razvijaju vlastite, koje će pokušati preslikati na svoje potomstvo.

S tog aspekta važno je naglasiti status demografske politike u Hrvatskoj da bi se dobio uvid u vizualizaciju egzistencije aktualnih obitelji i njihova potomstva u budućnosti. Od 1. siječnja 2007. do 31. prosinca 2016. Hrvatska je izgubila oko 160.000 osoba, a ta će se brojka vjerojatno približiti 200.000 do kraja 2025. Tijekom posljednjih nekoliko godina, iseljavanje je postalo glavni demografski pokretač depopulacija u Hrvatskoj. Pad broja stanovnika koji se može pripisati negativnoj neto migraciji čak je i veći, prisutno je neregistrirano iseljavanje, posebice nakon ulaska u EU 2013. godine. Nisku plodnost ne treba tretirati samo kao "problem koji treba riješiti" već kao "Simptom nekih drugih društvenih problema". Starenje stanovništva nije isključivo demografski problem, pa njegovi negativni učinci ne mogu riješiti samo demografske politike.

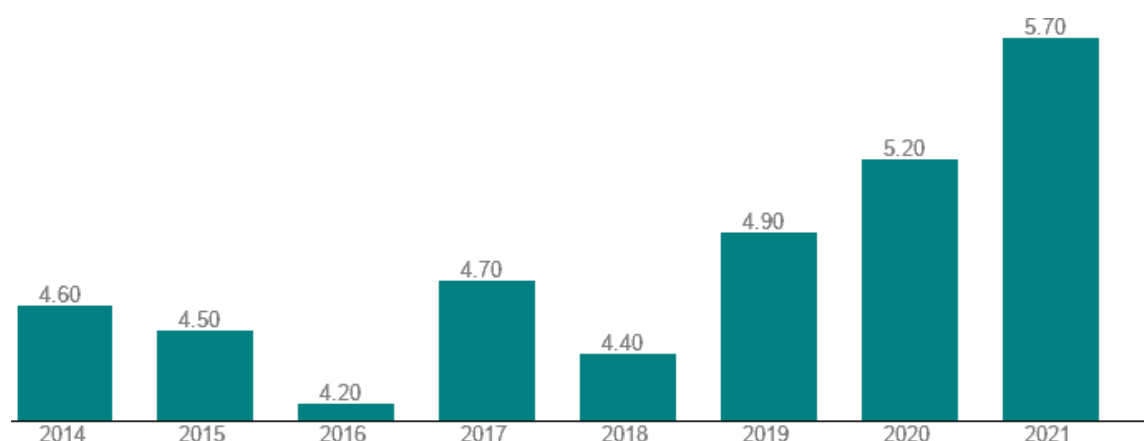
Grafikon 1. Postotak samohranih majki i očeva u Hrvatskoj 2016. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku. (2016). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb.

Tijekom posljednjih nekoliko godina, iseljavanje je postalo glavni demografski pokretač depopulacije u Hrvatskoj. Iako je vrlo teško okrenuti negativni prirodni prirast u pozitivan, rješenje usmjereno na migraciju moglo bi biti puno lakše. Ovi negativni neto migracijski brojevi bi se mogli okrenuti pozitivnima u bliskoj budućnosti, posebno sa nastavkom i ubrzanjem struje gospodarskog rasta koji bi trebao stvoriti nova radna mjesta, što će tada značajno ublažiti iseljavanje i privući migrante da se usele.

Grafikon 2. Indeks odljeva mozgova u Hrvatskoj

Izvor: The Global Economy (2022): Human flight brain drain index, dostupno na https://www.theglobaleconomy.com/Croatia/human_flight_brain_drain_index/, pristupljeno 31.05.2022.

Smanjenje radno sposobnog stanovništva znači da porezni obveznici manje doprinose obrazovanju i zdravstvu, mirovinama i socijalnoj skrbi. Ovo bi moglo dodatno smanjiti ionako nizak životni standard mnogih umirovljenika. Smanjenje broja stanovnika također znači nižu osobnu potrošnju, i, kao što je osobna potrošnja najvažniji dio BDP-a, tako i sve manji broj domaćih potrošača može ometati hrvatski rast i oporavak gospodarstva. Smanjenje generacija živorođenih će smanjiti potrebu za održavanjem postojećeg broja nastavnika i profesora u budućnosti, te upisne kvote u visoko obrazovanje institucije će u skladu s tim morati prilagoditi.

U djetetu se treba usaditi percepcija kako potomstvo predstavlja kontinuitet života, ali i ukazati mu na mogućnosti suvremenih životnih uvjeta kod kojih nekim osobama stvaranje potomstva nije životni prioritet.

2.2.4. Odgoj za odnos prema poslu i karijeri

Roditelji imaju veliki utjecaj na razvoj karijere svoje djece i donošenje odluka o karijeri. Roditelji žele da njihova djeca pronađu sreću i uspjeh u životu, a jedan čimbenik koji utječe na sreću i uspjeh je izbor karijere. Istraživanja Kellera i Whistona (2008) također pokazuju da kada učenici osjećaju potporu i ljubav od strane svojih roditelja, imaju više povjerenja u vlastitu sposobnost istraživanja karijera i odabira zanimanja koja bi bila zanimljiva i uzbudljiva. To je važno jer studije pokazuju da adolescenti koji se osjećaju kompetentnima u donošenju odluka o karijeri, kasnije u životu imaju tendenciju donositi zadovoljavajuće izbore karijere. (Keller i Whiston, 2008.).

Roditelji utječu na razinu obrazovanja ili obuke koju njihova djeca postižu; znanja koja imaju o poslu i različitim zanimanjima; uvjerenja i stavove koje imaju za rad; i motivaciju koju imaju za uspjeh. Većina toga se uči nesvjesno – djeca i tinejdžeri upijaju stavove i očekivanja svojih roditelja od njih dok odrastaju.

Neki od ključnih utjecajnih su (Keller i Whiston, 2004.):

Očekivanja roditelja od obrazovanja i karijere svoje djece.

Primjer koji su dali svojoj djeci.

Vrijednosti koje pokazuju svojoj obitelji, prijateljima i društvu.

Mogućnosti koje pružaju svojoj djeci za učenje i razvoj.

Roditelji za svju djecu imaju visoka očekivanja i prirodni je instinkt čovjeka da za svoju djecu želi najbolje. Iako većina roditelja podsvijesno želi da njihova djeca završe najbolje fakultete i ostvare zavidnu karijeru, a neki od njih to specificirano i izražavaju, ipak se u suvremenom svijetu roditelji u odgoju djece prilagođavaju njihovim željama o odabiru profesije u budućnosti. To ne znači da se roditelji s time slažu ili ne, već ostavljaju djeci slobodan izbor zanimanja, a po potrebi ih usmjeravaju prema njihovim interesima i kompetencijama. Roditelj u svakom slučaju treba pružiti veliku podršku djetetu prilikom izbora struke.

Roditelji se trebaju čuvati od obaranja ideja koje njihova djeca mogu imati o njihovoj budućoj karijeri. Ako reagiraju negativno, to može zaustaviti cijeli proces istraživanja. Roditelji moraju održavati linije komunikacije otvorenim i poticati svoje dijete da prikupi što više informacija o područjima interesa u karijeri. Roditelj mora

shvatiti da je njihova uloga jednostavno pomagati u karijeri svog djeteta, a dopuštanje neovisnog izbora karijere označava prvi pravi korak mladih ljudi u odrasloj dobi.

2.3. Odgoj djeteta u suvremenim društvenim uvjetima

Svi žele biti najbolji roditelji za svoju djecu, ali često postoje oprečni savjeti o tome kako odgajati dijete koje je samouvjereno, ljubazno i uspješno. A svaki aspekt roditeljstva bio je kompliciraniji i opterećeniji tijekom suvremenog razvoja društva, s roditeljima koji su upravljali složenim novim zadacima i tjeskobnim novim odlukama, a sve to dok su rješavali redovita pitanja koja se pojavljuju u svakodnevnom životu s djecom.

Tijekom cijelog čina roditeljstva, važno je usredotočiti se na balansiranje prioriteta, žongliranje odgovornosti i brzo prebacivanje između potreba svoje djece, drugih članova obitelji i sebe. Moderni roditelji imaju cijeli internet na raspolaganju i ne slijede niti jedan autoritet. Teško je znati kome ili čemu vjerovati.

Odgajanje djece postalo je znatno dugotrajnije i skuplje, usred osjećaja da je prilika roditeljstva danas postala sve zahtjevnija (Keller i Whiston, 2008.). Tijekom samo nekoliko generacija roditelji su uvelike povećali količinu vremena, pažnje i novca koji ulažu u odgoj djece. Majke koje se usklađuju s poslovima izvan kuće provode isto toliko vremena čuvajući svoju djecu kao i majke koje ostaju kod kuće za vrijeme 1970-ih godina. Iznos novca koji roditelji troše na djecu, koji je bio vrhunac kada su bili u srednjoj školi, sada je najveći kada su mlađi od 6 i stariji od 18 godinaste u srednjim 20-im godinama (Keller i Whiston, 2008.).

Suvremeni životni uvjeti donose sve snažnije izazove za roditeljstvo. Roditeljima sve više opterećeni poslovnim obvezama koje uzimaju većinu njihova dana, troškovi obiteljskog života su skuplji, djeca sve zahtjevnija. Snažan razvoj IT tehnologije uzrokovao je otuđivanje djece od nekadašnjih realnih druženja s vršnjacima i sve više provedbu vremena na mobilnim uređajima svrhu gledanja crtanih filmova, video igrice i slično. Takva djeca nemaju više istu percepciju moralnih i društvenih vrijednosti kao djeca odgajana prije 50 godina. Iako suvremeni životni uvjeti u odgoju

djece omogućuju olakšanu prilagodbu zahtjevnim roditeljskim obvezama, djeca odgajana u suvremenim uvjetima sve su više orijentirana na liberalno doživljavanje društvenih i moralnih vrijednosti, ljubavi, obitelji i braka, stvaranja potomstva te građenja karijere.

Danas roditelji svojoj djeci trebaju biti primjer jer djeca od najranijeg djetinjstva usvajaju i kopiraju njihove obrasce ponašanja koje će sutra primijeniti u odnosima s drugima. U tom kontekstu svaki roditelj svojim ponašanjem prema drugima, ali i u odgojnim metodama treba djeci biti primjer kakvo bi to dijete trebalo biti kad odraste.

Roditelji pružaju svojoj djeci mogućnosti za učenje i razvoj unutar svojih materijalnih i financijskih mogućnosti. Brojni se roditelji često odriču određenih životnih elemenata da bi svojoj djeci mogli opskrbiti potrebne resurse za neko više ili specijalizirano obrazovanje ukoliko dijete za time iskaže veliku želju. Roditelj treba biti svjestan da ulaganjem u razvoj i obrazovanje svoje djece ustvari ostvaruje najznačajniju vlastitu investiciju u budući intelektualni kapital svog djeteta.

Suvremeni društveni uvjeti donijeli su snažnu transformaciju u konceptu odgoja djece koji je sve više orijentiran na okrenutosti sebi, hedonizmu, financijskoj stabilnosti i sigurnosti prije osnivanja obitelji te često davanju prioriteta karijeri pred obiteljskim životom. Takvi društveni uvjeti u nekim segmentima utječu na poticaj stjecanja krivih društvenih i moralnih vrijednosti kod djece koje poslije mogu rezultirati njihovim devijantnim ponašanjem.

3. UTJECAJ OBITELJSKOG ODGOJA NA SOCIJALIZACIJU DJETETA PREDŠKOLSKO DOBI

Obiteljski odgoj djeteta rane predškolske dobi i načini na koje se dijete asimilira u društvenu okolinu su važni. Time se potiče socijalizacija djeteta, gdje ono razvija svoje socijalne vještine i kompetencije i ostvaruje interaktivnu komunikaciju s okolinom. Odgoj je stoga ključna determinanta koja potiče i unapređuje socijalizaciju djeteta. U ovom poglavlju će se obraditi odrednice socijalizacije djeteta predškolske dobi, važnost obitelji u procesu njegove socijalizacije, utjecaj obiteljskih odnosa na razvoj socijalizacije, kao i odgojne preporuke za unapređenje socijalizacije djeteta predškolske dobi.

3.1. Odrednice socijalizacije djeteta predškolske dobi

Socijalizacija se jednostavno opisuje kao interakcija za uspostavljanje uravnoteženog odnosa između osobe i društva u kojem živi. Socijalizacija se definira kao proces učenja u životu koji izravno ili neizravno utječe na postupke, uvjerenja i ponašanje ljudskog bića. Obuhvaća ideologije i norme društva i rezultira poželjnim ishodima i društvenim kontinuitetom (Šaras i Perez – Felkner, 2018.). To je kontinuirani put na kojem osoba može steći osobni identitet učenjem i usklađivanjem s društvenim vještinama koje odgovaraju njenom društvenom položaju.

Proces socijalizacije govori kako funkcionirati i raditi u zajednici prema zadanim pravilima i normama. Govori nam da se pridržavamo pravila, da naučimo manire, dobre i loše stvari i zdrave navike. Društvo u cjelini je ono koje čovjeka uči razlici između prihvatljivog i neprihvatljivog kako bi svaki pojedinac u njemu mogao mirno živjeti. Socijalizacija je integracija kako izvana nametnutih tako i samonametnutih očekivanja i pravila (Šaras i Perez – Felkner, 2018.).

Primarna socijalizacija djeteta vrlo je važna jer postavlja temelje za svubuduću socijalizaciju. Primarna socijalizacija događa se kada malo dijete nauči stavove, vrijednosti i postupke primjerene pojedincima kao pripadnicima određene kulture. Sekundarna socijalizacija odnosi se na proces učenja prikladnog ponašanja kao člana manje grupe unutar većeg društva.

Primarna socijalizacija u sociologiji je prihvaćanje i učenje skupa normi i vrijednosti uspostavljenih kroz proces socijalizacije (Lumenlearning, 2021.). Primarna socijalizacija djeteta vrlo je važna jer postavlja temelje za svu buduću socijalizaciju. Primarna socijalizacija događa se kada dijete nauči stavove, vrijednosti i postupke primjerene pojedincima kao pripadnicima određene kulture. Na to uglavnom utječu uža obitelj i prijatelji. Na primjer, ako je dijete vidjelo njegovu ili njezinu majku kako izražava diskriminatorno mišljenje o manjinskoj skupini, tada to dijete može smatrati da je takvo ponašanje prihvatljivo i može nastaviti imati takvo mišljenje o manjinskim skupinama (Lumenlearning, 2021.).

Prednosti socijalizacije malog djeteta u ranoj predškolskoj dobi su sljedeće (Šaras i Perez – Felkner, 2018.):

- Učenje i socijalizacija su međusobno povezani i idu ruku pod ruku,
- Socijalizacija pomaže ljudima da postanu neovisni,
- Odgojno-obrazovne ustanove su integralni agensi socijalizacije i pomažu djetetu da nauči norme društva. Poučavaju dijete slobodnom govoru, stvaranju mišljenja i razvijanju vlastite osobnosti,
- Socijalizacija pomaže steći vrijedan uvid u osobnosti drugih ljudi,
- Socijalizacija pomaže u izgradnji više prisutnosti u društvu,
- Socijalizacija pomaže pojedincu da stvori doživotna prijateljstva,
- Grupa vršnjaka omogućuje djetetu da ima stalnu grupu podrške izvan svoje obitelji,
- Socijalizacija pomaže povećati faktor simpatije,
- Socijalizacija pomaže proširiti svoju mrežu kroz interakcije i druženja s vršnjacima i starijima na profesionalnom radnom mjestu,
- Socijalizacija povećava osjećaj zajedništva i timskog rada na radnom mjestu.

Formiranje identiteta predstavlja razvoj individualne individualne osobnosti, koja se smatra postojanim entitetom u određenoj životnoj fazi po kojem je osoba prepoznata, a razvija se u ranom djetinjstvu (Šaras i Perez – Felkner, 2018.). Ovaj proces definira pojedince drugima i sebi. Dijelovi stvarnog identiteta pojedinca uključuju osjećaj kontinuiteta, osjećaj jedinstvenosti od drugih i osjećaj pripadnosti. Formiranje identiteta jasno utječe na osobni identitet kojim dijete misli o sebi kao o diskretnom i zasebnom entitetu. To može biti kroz individuaciju u kojoj nediferencirani

dijete teži postati jedinstveno, ili prolazi kroz faze kroz koje diferencirani aspekti života osobe teže da postanu nedjeljivija cjelina.

Djeca stječu društveni identitet i grupni identitet svojom pripadnosti. Samopoimanje je zbroj znanja i razumijevanja bića o sebi. Koncept sebe razlikuje se od samosvijesti, koja je svijest o sebi. Komponente samopoimanja uključuju fizičke, psihološke i društvene atribute, na koje mogu utjecati stavovi, navike, uvjerenja i ideje pojedinca (Lumenlearning, 2021.). Kulturni identitet je nečiji osjećaj pripadnosti identitetu skupini ili kulturi.

3.2. Važnost obitelji u procesu socijalizacije djeteta predškolske dobi

Socijalizacija je temeljni proces kojim dijete u obitelji stječe kulturni i osobni identitet. Svaka osoba prolazi kroz prirodnu, planiranu, negativnu ili pozitivnu socijalizaciju u svom životu, bez obzira na spol ili dob. Obitelj je jedna od temeljnih elemenata koje upoznaju dijete s aspektima kao što su kultura, fizički i psihološki identiteti ili ponašanja i okruženje, koji su neki od glavnih elemenata socijalizacije.

Obično postoje tri vrste obitelji, jednoroditeljske, nuklearne i proširene; svaka obitelj može drugačije izložiti dijete aspektima socijalizacije (Michener i John, 1999.). Glavna uloga obitelji je njegovati, oblikovati i usmjeravati djecu u društvu. Stoga dijete koje ne pripada nijednoj obitelji može proći kroz negativan proces socijalizacije.

Obitelj je temeljna institucija koja pomaže djetetu da se razvije u prihvatljivog člana društva. Iako svaki roditelj u obitelji ima ulogu u odgoju djeteta, u velikom broju slučajeva majka inicira proces socijalizacije djeteta. Osim što daje osjećaj pripadnosti ili identiteta, obitelj djetetu daje kulturu, tradiciju, norme, društvene uloge i vrijednosti (Westen, 2002.). Procesi slušanja, učenja jezika i poštivanja autoriteta počinju na razini obitelji. Nadalje, uloga obitelji je osigurati pristojnu životnu sredinu za djecu.

Sva su djeca proizvod svoje okoline - stoga, da bi djetetu prenijeli pozitivne društvene vrijednosti, roditelji bi trebali odabrati okruženje bez bilo kakvog negativnog utjecaja. Zloupotreba droga, kriminalne aktivnosti i nemoralno ponašanje neki su od negativnih aspekata koje okolina može prenijeti na dijete koje raste. Većina djece uči od svojih prijatelja, vršnjaka, roditelja, susjeda i školskih kolega.

Stoga bi se roditelji trebali upoznati s prijateljima svoje djece kako bi osigurali da djeca ne odstupaju od konvencionalnih društvenih ponašanja pod utjecajem vanjskih sila. U svijetlu ovog otkrića, dovoljno je zaključiti da je obitelj društvena institucija koja osigurava da dijete bude u skladu s prihvatljivim standardima društva. Društveni atributi koje obitelj usađuje u dijete uključuju osobnost, vještine/znanje, društvenu stabilnost/red, kulturni prijenos, životne težnje i društvenu disciplinu, među ostalim (Westen, 2002.).

Tri su socijalizacije koje obitelj daje djetetu. Prvi aspekt je nasljeđivanje fizičkih osobina i psihičko blagostanje djeteta. Roditelji svoje fizičke osobine prenose na svoju djecu, dok se psihičko zadovoljstvo djeteta javlja kada ono ili ona odrasta (Michener i John, 1999.). Ako dijete doživi traumatične događaje poput nasilja ili silovanja, ono prolazi kroz psihičku nestabilnost čak i u odrasloj dobi.

Dom, škola ili ustanova u kojoj dijete živi određuju moralno ponašanje djeteta. Konačni koncept je element kulture kojim obitelj inicira dijete u specifične kulturne attribute. Ovisno o spolnom identitetu, roditelji svojoj djeci daju različite rodne uloge.

Iako većina obitelji ima slične načine socijalizacije, neki aspekti usađeni djetetu razlikuju se od obitelji do obitelji. Dijete iz nuklearne obitelji ili obitelji s jednim roditeljem može imati ograničenu interakciju s drugim rođacima ili članovima društva (Michener i John, 1999.).

Svaka obitelj osigurava da njena djeca uče i prakticiraju prevladavajuću kulturu; međutim, dijete iz obitelji s jednim roditeljem može učiti kulturu samo od jednog roditelja. Štoviše, svaki roditelj/obitelj ima različite načine prenošenja društvenih vještina djeci. Dok su neki roditelji oštri i strogi, drugi se oslanjaju na dijalog kako bi svojoj djeci usadili moralne vrijednosti.

Neki roditelji upisuju svoju djecu u internate, drugi ograničavaju svojoj djeci kontakte s rođacima ili drugim članovima šire obitelji, neki drugi pomažu u praćenju njihove djece, a treći napuštaju posao kako bi odgajali svoju djecu. Stoga se metodologija koju su prilagodile obitelji može razlikovati, ali u konačnici usađene norme, vrijednosti i moral imaju sličan odnos na ovaj ili onaj način (Westen, 2002.).

Iako je obitelj opće poznato društveno okruženje, druge društvene institucije poput države, škole i crkve igraju vitalnu ulogu u izgradnji osobnosti djeteta.

Raznolikost društvenog okruženja određuje ponašanje djeteta u odrasloj dobi. Dijete koje posjećuje vjerska okupljanja poput crkava, hramova i džamija pažljivo će slušati i oblikovati svoje moralno ponašanje prema propovijedima.

Osim obitelji/doma, škola djeci daje socijalne atribute. Znanje, vještine i aspiracije neke su od vrlina koje dijete/pojedinac bira iz škole. Ponekad djeca mogu prilagoditi ponašanje svojih učitelja ili instruktora. Konačno, dok su u školi ili kod kuće, djeca stječu prijatelje u igri koji ponekad određuju njihovo ponašanje. Dijete ili pojedinac će prilagoditi ponašanje svojih vršnjaka; stoga negativne ili pozitivne društvene vrijednosti mogu potjecati od prijatelja u igri (Michener i John, 1999.).

Ovisno o okruženju, dijete se prilagođava svojim društvenim normama; slično, dijete će prihvatiti novo ponašanje ako promijeni okolinu. Dakle, uloga društva je osigurati da društveno ponašanje svoje okoline bude ne samo prihvatljivo, već i sigurno za budućnost pojedinca. Dinamično okruženje može zbuniti dijete, što dovodi do psihičke traume. Stoga bi roditelji trebali osigurati da njihova djeca ostanu u stabilnom okruženju.

Majke usmjeravaju djevojčice/kćeri o njihovoj ulozi supruge i budućih majki, dok očevi uče dječake/sinove o njihovoj ulozi budućih očeva. Osim toga, svaka obitelj ili zajednica ima različite kulturne prakse poput inicijacije, kodeksa odijevanja i drugih formalnosti, koje obitelj prenosi na svoju djecu kako bi osigurala da se uklapaju u neposredno društvo (Westen, 2002.). Stoga su tjelesno i psihičko naslijeđe, okoliš i kultura ključni elementi koje obitelj njeguje u djetetu.

Moderni roditelji koncentriraju se na karijeru i, kao rezultat, zanemaruju svoje uloge u roditeljstvu; stoga ostavljaju svoju djecu da nauče vitalne društvene vrijednosti od vršnjaka ili neposrednog okruženja. Posljedično, djeca na kraju usvajaju kriminalna ponašanja, a neka se možda ni ne uklapaju u društvo. Stoga bi se obitelj, kao primarna društvena institucija, trebala integrirati u dinamično okruženje u sadašnjosti diljem svijeta; inače, sljedećim generacijama možda nedostaju vitalne društvene norme. Stoga je obitelj glavna jedinica u socijalizaciji. Obitelj prenosi kulturne običaje, određuje životnu sredinu te fizički i psihički identitet djece.

3.3. Utjecaj obiteljskih odnosa na razvoj socijalizacije djeteta predškolske dobi

Dječji odnosi oblikuju način na koji oni vide svijet i utječu na sva područja njihova razvoja. Kroz odnose s roditeljima, drugim članovima obitelji i skrbnicima djeca uče o svom svijetu. To je zato što veze omogućuju djeci da se izraze – plač, smijeh, pitanje – i dobiju nešto natrag – maženje, osmijeh, odgovor. Ono što djeca ‘vrate’ daje im vrlo važne informacije o tome kakav je svijet i kako se ponašati u svijetu – kako razmišljati, razumjeti, komunicirati, ponašati se, pokazivati emocije i razvijati socijalne vještine (Cole, 2010.). Na primjer, kada malo dijete brblja, a roditelji odgovaraju na topao, pun ljubavi i nježan način, pomažu svome djetetu da nauči o komunikaciji, ponašanju i emocijama.

Tople interakcije s puno ljubavi između roditelja i djeteta razvijaju samopouzdanje, otpornost i komunikaciju djeteta. Malo dijete treba ove vještine kasnije u životu za rješavanje problema, suočavanje sa stresom i stvaranje zdravih odnosa s drugim ljudima u adolescenciji i odrasloj dobi. Snažne privrženosti i odnosu ranoj fazi života također znače da je vjerojatnije da će dijete imati bolje mentalno zdravlje i manje problema u ponašanju kasnije (Dobsenbetova et. al., 2020.).

Dječji razvoj događa se fizički, emocionalno, socijalno i intelektualno tijekom vremena. Ako odgojni temelji nisu čvrsti, dijete će teže biti uspješno u odnosima s drugima, na poslu, u zdravlju i sa samima sobom. Dakle, ne može se dovoljno naglasiti koliko je obitelj važna u razvoju djeteta. U konačnici, obitelj će biti odgovorna za oblikovanje djeteta i utjecaj na njegove vrijednosti, vještine, socijalizaciju i sigurnost tijekom ovih razvojnih faza djetinjstva.

Jedan od načina da roditelji vide što društvo cijeni je da pogledaju koga društvo poštuje. Obično ljudi pokazuju više poštovanja prema ljudima i stvarima koje visoko cijene. Kad god se prema ljudima roditelji ponašaju s nepoštovanjem, njihovo će dijete to sigurno primijetiti. Djeca su spužve koje upijaju sve oko sebe, a roditelji mnogo puta zaborave da ih djeca promatraju. Međutim, u cjelini, mnogi roditelji se slažu i žele podijeliti sa svojom djecom vrijednosti poštovanja, suosjećanja, pravednosti i odgovornosti.

Slika 1. Učenje djeteta rane predškolske dobi vještinama i vrijednostima socijalizacije

Izvor: All4kids.org (2017): The role of family in child development, dostupno na <https://www.all4kids.org/news/blog/the-role-of-family-in-child-development/>, pristupljeno 03.02.2022.

Dobar način da svoje dijete nauče vrijednostima je da s njim razgovaraju o važnosti zdravih i nezdravih vrijednosti. Čak i kada je dijete malo, ako mu se daju neke odgovornosti, poput čišćenja stola ili pomoći razveseliti prijatelja ili brata ili sestru kada su bolesni, početak će ga učiti važnosti tih vrijednosti (Yousif, 2020.). Osim toga, objašnjavanje važnosti vrijednosti pomoći će djetetu razumjeti posljedice.

U svijetu u kojem danas živimo, gdje su mediji dominantni, možda bi bilo prikladno blokirati neke oblike medija od svog djeteta. Na primjer, dijete od četiri godine možda neće naučiti najbolje vrijednosti gledajući crtane filmove sa elementima nasilja. Kao odrasli, roditelji lakše mogu odvojiti dobro od pogrešnog, dok mala djeca još uvijek pokušavaju shvatiti gdje je granica.

Dakle, kao obitelj, roditeljski je posao podučavati svoju djecu o vrijednostima koje će koristiti za vođenje vlastitih života. To zahtijeva puno posla za njih jer ne samo da moraju izravno poučavati te vrijednosti svojoj djeci, kao što je objašnjenje i zadatke kao što je gore spomenuto, već će djeca u svojim roditeljima vidjeti uzor (Westen, 2002.). Dijete će primijetiti ako se roditelji ponašaju na isti način na koji očekuju od njega. Dijete promatra roditeljsko ponašanje kako bi procijenilo kako se ponašati. Kada nešto krene po zlu, vrlo je važno imati razborit odgovor.

Pokušati uvijek izlagati svoje vrijednosti važnije je nego ikad u obitelji jer se tada uvijek mora uzeti u obzir prisutnost djeteta. Gradeći topao, pozitivan odnos sa svojim djetetom, roditelji oblikuju odraslu osobu u koju će dijete postati, dajući svom mu jak temelj za ostatak života.

3.4. Odgojne preporuke za unapređenje socijalizacije djeteta predškolske dobi

U odgojnim metodama koje doprinose učinkovitoj socijalizaciji djeteta predškolske dobi potrebno je primijeniti određene načine i metode pomoću kojih će roditelji omogućiti uspješnu socijalizaciju takvoga djeteta. Takve metode temelje se na međusobnim pozitivističkim odnosima i interakcijom djeteta i roditelja, kao i okoline koja utječe na formiranje njegove socijalizacije. Stoga se mogu dati određene preporuke kako potaknuti djetetovu socijalizaciju u ranoj dobi, a koje će biti objašnjene u nastavku.

1. Vođenje malih i djetetu razumljivih razgovora – ovi su razgovori korisni da bi roditelj na razini komunikacije prilagođene malom djetetu mogao istome objasniti načine kako da se uključi u društvo u kojem se nalazi. Mali razgovor ima svrhu, gdje se roditelj i dijete trebaju "usredotočiti na razgovor da bi se dijete potaknulo na socijalizaciju (Michener i John, 1999.). Tema nije toliko važna, pa stoga i ne mora biti toliko zanimljiva. Potrebno je govoriti o manje bitnim i svakodnevnim stvarima da se s djetetom uspostavi kvalitetna komunikacija.
2. Orijentacija djeteta na okruženje i okolinu – djetetu treba skrenuti pažnju da se fokusira na svoju okolinu i sugovornike. Djetetu treba ukazati kako postoje članovi

društva, primjerice roditelji unutar obitelji ili vršnjaci u vrtiću, koji su dobri, slušaju ga, komuniciraju s njim ugodnim riječima i dijele zajedničku igru.

3. Potrebno je otkriti što dijete preferira i usredotočiti se na to te ga potaknuti da se koristi određenim riječima, stvarima, elementima igre i slično. Primjerice, potrebno je dokučiti koju igračku dijete voli te mu je omogućiti da se igra njome sa svojim vršnjacima (Westen, 2002.).

4. Potrebno je primijeniti više malih interaktivnih elemenata u potenciranju socijalizacije. Primjerice, moguće je pitati dijete kako se osjeća, da li mu se sviđa igračka, kakve su tete u vrtiću, tko mu je najbolji prijatelj i slično (Westen, 2002.).

5. U interakciji s djetetom potrebno je prilagoditi govor tijela. S djetetom je potrebno uspostavljati kontakt očima, često se smiješiti, upotrebljavati šaljive termine u razgovoru, primjenjivati fizičke kontakte s djetetom (zagrljaj, nježni dodir).

6. U procesu socijalizacije djeteta potrebno ga je zainteresirati za aktivnosti kojima se bavi tako da se s njim radi nešto što mu je zanimljivo a ne dosadno. Time se potiče djetetova kreativnost, a izbjegava nametanje aktivnosti ili obrazaca koje djetetu nisu zanimljive.

7. Djetetu treba često omogućiti da se u procesu socijalizacije susreće sa svojim vršnjacima, ljudima oko sebe s kojima može ostvariti komunikaciju. To znači da dijete učestalo treba biti okruženo djecom ili osobama ili situacijama u kojima susreće druge ljude (u parku, igraonici, druženju s prijateljima i slično).

Primjenom ovih preporuka moguće je unaprijediti socijalizaciju djeteta predškolske dobi jer mu se tako ukazuje na vrlo suptilan način i njemu prilagodljiv kako da se integrira u društvo i stekne zadovoljavajuću razinu socijalizacije.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA OBITELJSKOG ODGOJA I SOCIJALIZACIJE DJECE PREDŠKOLSKJE DOBI U EUROPI I HRVATSKOJ

Nakon obrade teorijske problematike utjecaja obiteljskog odgoja na kreiranje i postizanje učinkovite socijalizacije kod djece predškolske dobi, u ovom poglavlju će se prikazati odgojne prakse i socijalizacija djece u Hrvatskoj i odabranim zemljama istočne Europe – Srbiji, Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu BiH) i Makedoniji. Obradit će se također odgoj i socijalizacija predškolske djece u istospolnim obiteljima.

4.1. Odgojne prakse i socijalizacija predškolske djece u Hrvatskoj

U svrhu determiniranja elementa odgojnih praksi i poticanja socijalizacije kod djece predškolske dobi provedena je studija kojom se ispitao odnos majčinskih obilježja (procijenjena sreća i zadovoljstvo životom i prakse odgoja djece) i dječji temperament u rješavanju problema i kreiranju socijalnog ponašanja djece predškolske dobi u Hrvatskoj. Istraživanje su proveli autori Brajša Žganec i Hamzec 2012. godine na uzorku od 258 majki predškolske djece koje su dale svoje procjene na skali zadovoljstva životom, subjektivne sreće te načina roditeljskog ponašanja. U provedbi istraživanja koristio se anketni upitnik, EAS Temperament Survey i upitnik o prednostima i poteškoćama (Brajša Žganec i Hamzec, 2012.).

Prilikom istraživanja prediktora različitih ishoda ponašanja dječjeg razvoja, istraživači su općenito zainteresirani za dispozicije i socijalizacijske čimbenike koji su povezani s temperamentom djeteta i roditeljstvom kao čimbenicima koji dobivaju veliku pozornost i intenzivno se provode zbog njihove uloge u razumijevanju razvojnih putanja djece predškolske dobi. Sve se više ističe ne samo individualni doprinos ovih čimbenika nego i složene kombinacije karakteristika djeteta te obiteljsko i društveno okruženje koje doprinose djetetovu razvoju (Brajša Žganec i Hamzec, 2012.).

Prepoznavanje i razumijevanje čimbenika koji doprinose individualnim razlikama u pozitivnom ponašanju djeteta mogu pomoći razviti metode usmjerene na poboljšanje pozitivnog ponašanja kod sve djece, isto kao i otkrivanje pridruženih čimbenika s negativnim razvojem i problemima u ponašanju koji mogu doprinijeti njegovoj prevenciji.

U ovoj studiji korišten je praktični uzorak koji se sastoji od 258 majki i očeva predškolske djece; 123 dječaka i 135 djevojčica u dobi od 3-7 godina. Majke i očevi su većinom imali srednjoškolsko obrazovanje (prosječno 65%), dok je prosječno 35% ispitanika imalo završeno fakultetsko obrazovanje magisterij/doktorat. Socioekonomski status obitelji je u postotku od 70% procijenjen kao prosječan i sličan većini obitelji, dok se 30% izjasnilo kako živi iznadprosječno (Brajša Žganec i Hamzec, 2012.).

Ispitane su karakteristike majki i očeva koje su mjerile subjektivnu procjenu sudionika o svojem zadovoljstvu životom. Skala subjektivne sreće predstavlja globalnu, subjektivnu procjenu je li netko sretna ili nesretna osoba. Upitnik o roditeljskom ponašanju sastojao se od 29 stavki koje ispituju ponašanje roditelja prema djeci predškolske dobi kroz sedam dimenzija - induktivno rasuđivanje, kazna, toplina, permisivnost, autonomija, znanje i nametljivost.

EAS istraživanje temperamenta djece je upitnik roditeljske procjene temperamenta djeteta, koji se sastoji od skale emocionalnosti (mjere distresa), skale aktivnosti (tempo i snaga djeteta), skale stidljivosti (inhibicija i napetost u kontaktu s nepoznatom osobom) i skale društvenosti (sklonost druženja s drugima).

Rezultati ovog istraživanja pokazali su visoku razinu socijalizacije predškolske djece, majke su ukazale kako njihova djeca ne iskazuju velike probleme kod ponašanja u primjeni socijalizacije. Ispitane majke označile su svoje zadovoljstvo životom prosječnim s tendencijom većeg zadovoljstva, dok je subjektivna sreća majki opisana kao ona iznad prosjeka.

S obzirom na praksu roditeljskog odgoja, majke su u prosjeku uglavnom koristile toplinu i induktivnost rasuđivanja, ali su bile manje sklone korištenju dopustivosti, a posebno kažnjavanja. Opisujući temperament svoje djece davali su najviše ocjene procjenama dimenzija aktivnosti, te najniže procjenama

sramežljivosti. Temperamentna emocionalnost bila je, s druge strane, procijenjena kao prosječna.

Rezultati istraživanja su dalje pokazali kako se problemi u ponašanju djece mogu najbolje predvidjeti na temelju njihova temperamenta, premda i odgojne prakse majki značajno doprinose predviđanju ovog kriterija nakon kontrole doprinosa temperamenta (Brajša Žganec i Hamzec, 2012.). Detektirani su problemi u ponašanju predškolske djece koja su mlađa, osjetljiva i intenzivno reaguju na okolne podražaje, koji su puni energije i živahni i čije majke mogu primjenjivati strogu disciplinu i kazne u njihovom odgoju, umjesto da im objašnjavaju zašto pravila postoje i zašto ih se važno pridržavati. S druge strane, iako prosocijalno ponašanje djece je moguće predvidjeti na temelju temperamenta, pokazalo se da prakse roditeljskog odgoja više utječu na formiranje temperamenta djeteta. Više prosocijalno ponašanje će pokazivati starija djeca, koji nisu inhibirani u interakciji s drugima i koji imaju blizak i topao odnos sa svojim majkama sklon induktivnom zaključivanju, razgovorima o primjerenom i željenom ponašanju svoje djece te gdje im majke pomažu da prepoznaju posljedice svojih ponašanja.

Provedena studija ukazala je na značajan utjecaj odgojnih praksi na formiranje i postizanje učinkovite socijalizacije kod djece. One majke i očevi koji prema svome djetetu pokazuju topao odnos i njeguju konstruktivne razgovore s njima te im na blag i ljubazan način ukazuju na pravila ponašanja postižu veći stupanj socijalizacije predškolske djece od onih koji primjenjuju kažnjavanje. Time se može zaključiti da je u primjeni odgojnih praksi koje će pozitivno utjecati na visok stupanj socijalizacije predškolske djece potrebno implementirati proaktivan model odgoja, koji se njeguje s puno ljubavi, razumijevanja, razgovora, strpljenja, druženja i igre s djecom. Samo tako predškolska djeca mogu se učinkovito socijalizirati i integrirati u svoju društvenu okolinu.

4.2. Pozitivne odgojne roditeljske prakse u tranzicijskim zemljama istočne Europe – iskustvo Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije

Odgajati djecu da postanu zadovoljni i uspješni ljudi velika je i izazovna odgovornost roditeljstva, jer djeca uče gledajući druge a ne samo slušajući odrasle. Većina roditelja i staratelja nisu posebno obrazovani za odgoj djece. Roditelji i stavovi i prakse skrbnika o odgoju djece su ukorijenjeni u njihovu znanju, vještinama, iskustvu i osobnosti, kao kao i u kulturi, društvenim normama i očekivanjima te u ekonomskom i političkom kontekstu zajednice u kojoj žive (Petrović et. al., 2016.). Za pravilan razvoj djeteta ključna je disciplina i uključuje kontinuirani proces podučavanja gdje dijete kreira razliku između prikladnog i neprikladnog ponašanja. Svrha discipline je promijeniti impulzivno ili instinktivno ponašanje djeteta u kontrolirano i smisleno ponašanje.

U istraživanju odgojnih praksi zemalja istočne Europe, koje uključuju Srbiju, BiH i Makedoniju provedena je studija o prediktorima koji ukazuju na metode korištenja nenasilnih oblika discipline za djecu od 2-14 godina, gdje roditelji podržavaju primjenu nefizičkog kažnjavanja među Romima i neromskim roditeljima/skrbnicima u istočnoeuropskim zemljama sa sličnim kulturno-povijesnim podrijetlom. Istraživanje su proveli autori Petrović, Vasić, Petrović i Santrić Milićević 2016. godine metodom istraživanja višestrukih pokazatelja u tri predmetne zemlje. U studiji je sudjelovalo 9.973 ispitanika.

Rezultati istraživanja pokazali su kako je samo 27% ispitanika primjenjivalo nenasilne odgojne prakse nad svojom djecom, dok su ostali primjenjivali povremeno fizičko kažnjavanje djece i takve odgojne metode. Romska djeca doživjela su upola manje nenasilne odgojne prakse nego djeca pripadnika drugih neromskih obitelji. Istraživanje je pokazalo kako su roditelji koji žive u ruralnim područjima manje skloni fizičkom kažnjavanju kao odgojnoj praksi od roditelja koji žive u urbanim područjima.

U zemljama istočne Europe roditelji su skloniji primjeni fizičkog kažnjavanja kao odgojnih praksi predškolske djece u većini slučajeva, da bi im na taj način ukazali kako poslušnost vodi ka usvajanju pravila ponašanja. Međutim, ovakve odgojne mjere djeluju negativno na proces socijalizacije predškolske djece koja je time umanjena. Roditelji djece u istočnoj Europi koji žive manje su skloniji fizičkom

kažnjavanju djece, a osobito roditelji iz romske obitelji. Ovakve odgojne prakse uistinu nisu poželjne te ograničavaju učinkovite procese socijalizacije predškolske djece.

Usporednom analizom odgojnih metoda u Hrvatskoj i zemljama istočne Europeu cilju postizanja socijalizacije predškolske djece razvidno jest da je Hrvatska puno naprednija u razvoju višeg stupnja socijalizacije predškolske djece putem odgojnih metoda nego zemlje istočne Europe. U Hrvatskoj su roditelji skloniji primjenjivati nenasilne odgojne metode pomoću razgovora, igre i strpljenja da bi djeca na taj način lakše usvojila pravila ponašanja nego samim fizičkim kažnjavanjem. Pozitivno roditeljstvo (temeljeno na komunikaciji, usmjeravanje socijalne interakcije i sigurna vezanost) je ključ za pravilan i zdrav razvoj djeteta. Time se stvara emocionalna podrška povjerljiv i smislen odnos roditelj – dijete.

4.3. Odgoj i socijalizacija predškolske djece u istospolnim obiteljima – perspektive i komparacija sa odgojem u obiteljima različitih spolova

Istina je da postoji veliki broj dokaza koji pokazuju da je stabilnost u braku i obiteljskom životu korisna za djecu, osobito u ranom djetinjstvu. Istraživanja WHO – a su pokazala da su te prednosti povezane s višim prosječnim prihodima i razinom obrazovanja među bračnim parovima, a ne samim brakom (WHO, 2007.). Ali ove studije nisu uključivale usporedbe između bračnih parova suprotnog spola i istospolnih bračnih parova, tako da ne brane argument da heteroseksualni brak dovodi do boljih ishoda za djecu od istospolnih brakova. Stoga istraživanja WHO – a (2007) sugeriraju da bi istospolni brakovi bili od koristi za djecu koja se odgajaju u tim obiteljima.

Razvoj društva i njegova snažna demokratizacija donijela je slobodu izražavanja ljudima homoseksualne orijentacije, a donošenje zakona koji su im omogućili ozakonjivanje bračne zajednice doprinjele su regularnom zajedničkom suživotu. Istospolne obitelji se danas odlučuju imati djecu kao i svi drugi heteroseksualni parovi, međutim, proces dobivanja djece je malo kompleksniji. U slučaju ženskog para, često se pristupa umjetnoj oplodnji donora ili usvajanju djece.

Muški parovi praktiraju surogat majčinstvo ili također usvajanje djece. Koju god metodu koriste, kada dijete dođe u njihovu obitelj dužni su ga odgajati u pozitivnom obiteljskom duhu i odgovornosti kao i svi drugi roditelji. U društvu je još uvijek prisutna stigmatizacija takvih poduhvata, koja je umanjena u zapadnim liberalnijim zemljama, a postrožena u istočnim zemljama.

Tablica 2. Pregled istraživanja u odgoju djece u istospolnim obiteljima

Čudina- Obradović i Obradović, 2006	više problema u ponašanju, emocionalnih teškoća i slabije školsko postignuće
Musick i Meier, 2010	odustajanje od srednje škole, loše ocjene, ne pohađanje fakulteta, pušenja cigareta, korištenja marihuane i opijanje
Hannan, 2013	češći osjećaj anksioznosti, izražena negativna slika o sebi, niži prosječni rezultat na skali sreće/ zadovoljstva, za 11% slabiji rezultati na testovima iz matematike
Subotić, 2013	češće su hospitalizirani, više ozljeda, povećana tjelesna masa ili pretilost, veću mogućnost za kasnije rizično ponašanje i probleme s ovisnosti
Scharte i Bolte, 2013	rizik od razvoja problema s mentalnim zdravljem
Mrnjavac, 2014	problemi s pažnjom, delinkventno ponašanja te eksternalizirani poremećaji ponašanja
Pavlović, 2018	veća osjetljivost djece, manjak socijalnih iskustava, regresije u ponašanju, agresivno ponašanje, pojava razmaženosti

Izvor: obrada autorice

Istraživanja Mazrekaja et. al. (2020) su pokazala kako odgoj djece u istospolnim obiteljima sukladno primjenjenim odgojnim praksama ne odstupa značajnije od odgoja u heteroseksualnim obiteljima (Mazrekaj et. al., 2020.). Roditelji u istospolnim obiteljima pokazuju gotovo podjednaku pažnju, ljubav, razumijevanje i provođenje vremena s djecom kao i heteroseksualni roditelji. Boertien i Bernardi (2029) su u svom istraživanju došli do zaključaka da predškolska djeca ne pokazuju značajnija odstupanja u ponašanju u vidu devijantnosti za razliku od djece iz obitelji različitog spola.

Istospolni roditelji se u odgoju svoje djece često susreću sa određenim stupnjem diskriminacije te marginalizacije. Iako nastoje djeci pružiti sve što je potrebno u odgojnim praksama i razvoju socijalizacije, isti često nailaze na probleme, čuđenje i neodobravanje, posebice u zemljama koje imaju usvojene konzervativne religijske i društvene vrijednosti (primjerice zemlje Bliskog Istoka). U suočavanju sa

takvim predrasudama ovi roditelji često traže pomoć stručnjaka u primjeni odgojnih metoda i poticanju socijalizacije kod djece.

Danas je na raspolaganju mnogo terapeuta koji su specijalizirani za pitanja homoseksualaca i pružaju sigurno okruženje bez osuđivanja i razumijevanja za obitelj. Obitelji s roditeljima homoseksualaca često će tražiti terapijsku pomoć za usmjeravanje, podršku i priznanje koje možda ne dobivaju iz šire društvene arene. Glavni problemi koji pogađaju obitelji istospolnih roditelja koji se često rješavaju u terapiji su sljedeći (American Association for Marriage and Family Therapy, 2021.):

- Obitelji s roditeljima homoseksualaca mogu osjećati zabrinutost zbog diskriminacije u roditeljskim aranžmanima i skrbništvu. Manjinska seksualna orijentacija i/ili status rodnog identiteta roditelja mogu biti navedeni u sporovima oko skrbništva kao razlog za ograničavanje ili uskraćivanje skrbništva od strane drugog roditelja djeteta i/ili suda.
- Mnoge suroditeljske i pomiješane obiteljske složenosti prisutne za heteroseksualne roditelje mogu biti prisutne i za istospolne roditelje s dodatnom složenošću diskriminacije, stereotipa i pretpostavki.
- Odnosi i problemi s nebiološkim likovima roditelja uobičajeni su među lezbijskim i homoseksualnim roditeljskim obiteljima jednostavno zbog bioloških složenosti vezanih za začecje djece kada su roditelji istog spola.
- U istospolnim vezama uobičajeno je da šira obitelj priznaje intimne odnose drugačije od heteroseksualnih odnosa; ovo diskriminirajuće postupanje može biti pomućeno i roditeljskim odnosima. Proširena obitelj roditeljstvo može smatrati nužnim korakom u potvrđivanju veze za istospolne parove ili roditeljstvo može promatrati sa sličnim pristranim i diskriminirajućim stavovima, čak i negirajući odnos jednog roditelja s djecom.

Objašnjavanje statusa veze i obiteljskog sastava školskim stručnjacima, medicinskim stručnjacima, dječjim prijateljima/roditeljima, kao i objašnjavanje statusa veze i obiteljskog sastava djeci, može biti jedinstveno složeno za istospolne roditelje. Iako mnogi obiteljski odnosi mogu biti složeni, objašnjavanje obiteljskih odnosa je jedinstveno složeno za obitelji s lezbijskim i homoseksualnim roditeljima zbog nedostatka društvenih normi i relevantnih primjera u medijima, stereotipnih predodžbi

o takvim odnosima koji su uobičajeni i straha od diskriminacije s kojim se ti odnosi obitelji.

Odgoj djece u istospolnim obiteljima je aktualno još uvijek u najmanju ruku začuđujuće te je vrlo često podložno diskriminaciji. Takva djeca uglavnom nemaju problema u razvoju socijalizacije (Mazrekaj et. al., 2020.), ali je često potrebna stručna pomoć i usmjerenja da bi takva djeca bila prihvaćena u društvu njihovih vršnjaka.

5. ZAKLJUČAK

Danas je teško predvidjeti kakva će biti djeca u budućnosti. Obitelj predstavlja temelje odgoja djece od najranije dobi jer su roditelji prva instanca s kojom se dijete susreće u razvoju svoje svijesti. Djeca predškolske dobi usvajaju i kopiraju obrasce ponašanja svojih roditelja, što kasnije uvelike utječe na formiranje njihove ličnosti u odrasloj dobi, kao i karakternih osobina. Obitelj je ta koja najbolje poznaje razvojne navike djeteta bolje nego drugi i kao takva je odgovorna za primjenu odgojnih metoda koje će rezultirati prihvatljivim, odnosno neprihvatljivim ponašanjem djeteta.

Predškolsko dijete u ranoj dobi počinje razvijati svoje vještine i kompetencije usvajajući odgojne navike i metode svojih roditelja ili skrbnika. Obitelji u kojoj vladaju zdravi međuljudski odnosi puni ljubavi i razumijevanja te gdje se djeci posvećuje velika pažnja u vidu razgovora s njima, igre, pružanja nježnih fizičkih kontakata u obliku zagrljaja i nježnosti kasnije stvara zdrave ličnosti s usvojenim pravilima ponašanja i moralnim vrijednostima. Obiteljski odgoj, sama institucija obitelji, međusobni odnosi roditelja te njihov odnos prema djeci od najranije dobi uvjetuje stvaranje djece koja će se u društvu ponašati pristojno, prihvatljivo i korektno. Budući da djeca usvajaju roditeljske obrasce ponašanja, nekvalitetni i disruptivni odnosi često utječu na djecu koja posljedično mogu razviti devijantne temperamente.

Socijalizacija s odraslima i djecom izvan obitelji čini temelj na kojem se tijekom vremena uspostavljaju i rastu mnogi drugi aspekti razvoja djetinjstva. Izlaganje djece drugima je korisno od najranije dobi, pomaže im da steknu samopouzdanje i prevladaju svaki osjećaj stidljivosti. Kako bi dijete moglo uspješno živjeti u našem društvu, mora biti sposobno komunicirati s drugima na pozitivan i zdrav način. Stoga je bitno da se potiče i pazi na društvene interakcije djece te da ih se uči produktivnim načinima interakcije s vršnjacima i odraslima. Te se vještine moraju razvijati tijekom vremena kroz podučavanje, pojačanje i puno prakse.

Socijalizacija počinje kada se dijete rodi i nastavlja se u odrasloj dobi, gdje oblikuje svaku fazu razvoja. Svaki sastanak, sat, zabava i sport uči djecu upravljanju stresom, rješavanju sukoba i uklapanju u grupu svojih vršnjaka. Jedan od najdramatičnijih utjecaja na djetetov odgoj je proces socijalizacije. Roditelj može

pomoći svom djetetu da obradi svoje interakcije s drugim ljudima, od kojih mu svi ostavljaju trajni osjećaj svog mjesta u svijetu.

Obitelj pruža djetetu prvu lekciju iz socijalizacije. Socijalizacija je proces u kojem pojedinci, posebno djeca, postaju funkcionalni članovi određene grupe i preuzimaju vrijednosti, ponašanja i uvjerenja drugih članova grupe.

Obiteljske zajedničke vrijednosti, religija i kultura daju umirujuću strukturu ranim iskustvima malog djeteta. Razvojno gledano, povjerenje obitelji ključno je za sigurno i samouvjereno dijete. Djeca uče vjerovati dok gledaju kako vi i vaša šira obitelj pokazujete ljubav, ljutnju, radost i tugu i uče kako slaviti, ne slagati se, raditi i igrati se.

Obiteljski odgoj je temelj budućeg djetetova napretka i uspješnog razvoja. Obrasce ponašanja i metoda odnosa prema drugima koje djeca usvoje u predškolskoj dobi kasnije se odražavaju u njihovoj odrasloj dobi. Stoga djetetu treba biti značajan primjer prihvatljivog moralnog ponašanja te im u najranijoj dobi treba usaditi visoke moralne vrijednosti da bi iste znali primijeniti u budućnosti.

U cijeloj obrađenoj problematici obiteljskog odgoja kao elementa socijalizacije predškolske djece zamjetno je da je obitelj glavna instanca koja utječe na razvoj i stupanj socijalizacije predškolske djece. Način i odgojne metode, od kojih su poželjne one gdje se primjenjuje razgovor i igra s djecom te osebujuć fizički kontakt pun emocija, a reduciraju se odgojne metode fizičkog kažnjavanja da bi djeca mogla usvojiti pravila ponašanja pokazuju ključ uspješnog puta na razvoj učinkovite socijalizacije predškolskog djeteta.

LITERATURA

Knjige:

1. BRAJŠA - ŽGANEC, A. (2003). *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
3. HANNAN, M. et. al (2013). *Growing Up in a One-Parent Family: The Influence of Family Structure on Child Outcomes*. Dublin: Family Support Agency.
4. MICHENER, H. A., JOHN D. (1999). *Social Psychology*. Harcourt: Brace College Publishers..
5. STERNBERG, R. J. (2005). *Kognitivna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap,.
6. SUBOTIĆ, A. (2013). *Jednoroditeljske obitelji kao determinanta zdravlja*. Diplomski rad. Zagreb:
Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. VASTA, R., HAITH, M. H., MILLER, S. A.(2005). *Dječja psihologija – 3. izdanje*, Naklada Slap, Jastrebarsko
9. WESTEN, D. (2002). *Psychology: Brain, Behaviour & Culture*. New York: Wiley & Sons.

Publikacije:

1. World Health Organization. (2007). *Early Child Development: a powerful equalizer*, dostupno na https://www.who.int/social_determinants/resources/ecd_kn_report_07_2007.pdf, pristupljeno 03.02.2022.

Znanstveni članci:

1. BOERTIEN, D., BERNARDI, F. (2019). Same-Sex Parents and Children's School Progress: An Association That Disappeared over Time, *Demography*, Vol. 56 (2), str. 477 – 501
2. BRAJŠA ŽGANEC, A., HANZEC, I. (2012). Social Development of Preschool Children in Croatia: Contributions of Child Temperament, Maternal Life Satisfaction and Rearing *Practices*, *J Child Fam Stud*, No. 23, str. 105 – 117
3. COHEN, J. et. al. (2005). Helping Young Children Succeed: Strategies to Promote Early Childhood Social and Emotional Development. Washington, DC: *National Conference of State Legislatures and Zero to Three*.
4. COLE, M. et. al. (2010). Culture and Early Childhood Learning, dostupno na <https://www.child-encyclopedia.com/active-physique/according-experts/culture-and-early-childhood-learning>, pristupljeno 01.02.2022.
5. DOBSENBETOVA, A. (2020). The process of socialization of child's personality in the conditions of interaction of family and preschool educational institution, *Journal of Critical Reviews*, Vol. 7 (2), str. 561 – 566
6. KELLER, B., WHISTEN, S (2008). The Role of Parental Influences on Young Adolescents' Career Development, *Journal of Career Assessment*, Vol. 16 (2), str. 198 – 217
7. MAZERKAJ, D- et. al. (2020). School Outcomes of Children Raised by Same-Sex Parents: Evidence from Administrative Panel Data, *American Sociological Review*, Vol. 3 (2), str. 42 – 57

8. MRNJEVAC, A. (2014): Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu, Vol. 63, No. 3, str. 433-452
9. MUSICK, K., MEIER, A. (2010): Are both parents always better than one? Parental conflict and young adult well-being. Soc Sci Res, Vol. 39, No. 5, str. 814–830.
10. PAVLOVIĆ, M. (2018). Karakteristike i potrebe članova jednoroditeljskih obitelji: perspektiva stručnjaka u ustanovama ranog i predškolskog odgoja. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
11. PETROVIĆ, V. et. al. (2016). Positive parenting attitudes and practices in three transitional Eastern European countries: Bosnia and Herzegovina, Macedonia and Serbia, *International Journal of Public Health*, Vol. 61, str. 621 – 630
12. SLATER, A. et. al. (2009): Understanding parent concerns about childrens diet, activity and weight status: An important step towards effective obesity prevention interventions, *Public Health Nutrition*, Vol. 3, No. 8, str. 1221-1228
13. SCHARTE, M., BOLTE, G. (2013). Increased health risks of children with single mothers: the impact of socio-economic and environmental factors. *European Journal of Public Health*, Vol. 23, No. 3, str. 469–475.
14. ŠARAS, E., PERES - FELKNER, R. (2018). Sociological Perspectives on Socialization, dostupno na <file:///C:/Users/User/Downloads/arasPerez-FelknerSociologicalPerspectivesonSocialization.pdf>, pristupljeno 03.02.2022.
15. VUKSANOVIĆ, A. (2008). Prijeka potreba odgoja za obiteljski i društveni život, *Obnov. Život*, Vol. 64 (1), str. 69 - 86
16. YOUSIF, N. (2020). Emotional development in preschoolers and socialization, dostupno na https://www.researchgate.net/publication/338776274_Emotional_development_in_preschoolers_and_socialization/link/5e9b527b92851c2f52ae5402/download, pristupljeno 03.02.2022.

Internet izvori:

1. All4kids.org (2017): The role of family in child development, dostupno na <https://www.all4kids.org/news/blog/the-role-of-family-in-child-development/>, pristupljeno 07.01.2022.
2. American Association for Marriage and Family Therapy (2021): Same Sex Parents and Their Children, dostupno na [https://aamft.org/Consumer_Updates/Same-sex Parents and Their Children.aspx](https://aamft.org/Consumer_Updates/Same-sex_Parents_and_Their_Children.aspx), pristupljeno 07.01.2022.
3. Državni zavod za statistiku. (2016). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2020, dostupno na www.dzs.hr, pristupljeno 01.06.2022.
4. Hansen, K. (2016): Early childhood development: A smart investment for life, dostupno na <https://blogs.worldbank.org/education/early-childhood-development-smart-investment-life>, pristupljeno 29.01.2022.
5. Lumenlearning (2021): Childhood Socialization, dostupno na <https://courses.lumenlearning.com/boundless-sociology/chapter/childhood-socialization/>, pristupljeno 03.02.2022.
6. The Global Economy (2022): Human flight brain drain index, dostupno na https://www.theglobaleconomy.com/Croatia/human_flight_brain_drain_index/, pristupljeno 31.05.2022.
7. World Vision (2020): Early Childhood Development, dostupno na <https://www.wvi.org/education-and-life-skills/early-childhood-development-0>, pristupljeno 29.10.2021. pristupljeno 17.02.2022.

POPIS SLIKA

Slika 1. Učenje djeteta rane predškolske dobi

vještinama i vrijednostima socijalizacije 19

POPIS TABLICA

Tablica 1. Razumijevanje brige roditelja o dječjoj

prehrani, aktivnosti i statusu težine 4

Tablica 2. Pregled istraživanja u odgoju djece u istospolnim obiteljima..... 31

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Postotak samohranih majki i očeva u Hrvatskoj 2016. godine12

Grafikon 2. Indeks odljeva mozgova u Hrvatskoj13

SAŽETAK

Uloga roditeljskog odgoja u ranoj predškolskoj dobi temeljna je i vrlo značajna odrednica njegovog budućeg kognitivnog, emocionalnog i intelektualnog razvoja. Roditelji su prve osobe s kojima se dijete susreće prilikom izgradnje svoje cjelokupne karakterne ličnosti i eksplicitan su primjer ponašanja i odnosa djeteta prema drugima koje dijete rano usvaja i imitirajući replicira u izgradnji svojih odnosa s vršnjacima i okolinom. Kvalitetan odgoj u obitelji nužan je preduvjet formiranja djetetovih vještina i kompetencija u predškolskoj dobi da bi isto moglo usvojiti značajke moralno društvenog ponašanja i vrijednosti.

Socijalizacija djeteta predškolske dobi vezana je uz mnoge druge dijelove cjelokupnog razvoja, zbog čega je važno započeti socijalizaciju s drugom djecom u ranoj dobi. Društvena interakcija pomaže maloj djeci da počnu razvijati svoj osjećaj sebe, a također počnu učiti što drugi očekuju od njih. Slanje djeteta u predškolsku ustanovu može mu pružiti društvenu interakciju koja mu je potrebna s djecom njihove dobi i pomoći im da dosegnu druge razvojne prekretnice.

Ključne riječi: odgoj, socijalizacija, dijete, predškolska dob, društvo

SUMMARY

The role of parental upbringing in early preschool is a fundamental and very important determinant of its future cognitive, emotional, and intellectual development. Parents are the first people a child encounters when building their overall character personality and are an explicit example of a child's behavior and attitudes toward others that the child early adopts and imitates replicates in building their relationships with peers and the environment. Quality upbringing in the family is a necessary precondition for the formation of the child's skills and competencies in preschool age so that the same can adopt the characteristics of moral and social behavior and values.

The socialization of a preschool child is related to many other parts of the overall development, which is why it is important to start socializing with other children at an early age. Social interaction helps young children begin to develop their sense of self, and also begin to learn what others expect of them. Sending a child to preschool can provide the social interaction he or she needs with children their age and help them reach other developmental milestones.

Key words: upbringing, socialization, child, preschool age, society